

6. Possati L. Algorithmic Unconscious: Why Psychoanalysis Helps in Understanding AI / L. Possati // *ResearchGate*. 2020. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/340900857_Algorithmic_unconscious_why_psychoanalysis_helps_in_understanding_AI

Степаненко Анастасія Геннадіївна

аспірантка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

hladka.anastasiiaa@gmail.com

МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ МІСТА

Місто – це складна соціокультурна форма простору, яка є не лише фізичним середовищем проживання людей, а й осередком символічних значень, соціальних взаємодій, культурної пам'яті та ідентичності. Якщо розглядати місто як текст, то він складається з різноманітних наративів, через які проявляється культура певних спільнот у конкретних історичних контекстах.

З такої позиції місто постає як простір, у якому культурний ландшафт акумулює і транслює колективну пам'ять. Репрезентована у міському просторі, пам'ять набуває видимості, вбудовується у культуру повсякдення та впливає на соціально-політичні процеси. Трансформація культурного ландшафту міста нерозривно пов'язана з фіксацією певних сенсів і витісненням інших. У цьому процесі особливу роль відіграють локуси — конкретні місця, елементи культурного ландшафту, що накопичують, конденсують і передають історичні, соціальні й культурні наративи, відображаючи багатопланову природу міської ідентичності. Локуси не залишаються незмінними. Вони можуть набувати

нових смислових навантажень або втрачати своє значення у результаті суспільних трансформацій, переосмислення минулого чи політичних змін, що відображає постійну динаміку колективної пам'яті у міському просторі.

У межах цього дослідження поняття «локус», запозичене з літературознавства, розглядається через призму концепції «місце пам'яті» (*lieux de mémoire*) П'єра Нори. Ця концепція є одним із ключових положень сучасних студій пам'яті.

За Норою, місця пам'яті – це не просто просторово зафіксовані об'єкти, а насамперед символічно навантажені елементи, у яких концентруються, матеріалізуються й передаються наративи, колективні ідентичності та історичні досвіди спільнот [2, 7]. Такі місця виникають у відповідь на кризу живої пам'яті, коли колективи потребують закріплення свого минулого через знаки, символи або ритуали, що надають пам'яті стійкої форми. В своїх роботах Нора підкреслює, що місце пам'яті поєднує матеріальний, символічний і функціональний виміри. Воно може мати форму архітектурного об'єкта, пам'ятника, тексту, пісні чи події, але завжди перевершує свою фізичну оболонку, виступаючи репрезентантом ширших колективних асоціацій. Його головне призначення – «знерухомити історію», тобто надати стабільної форми тому, що є плинним і неоднозначним, закріпити певну інтерпретацію минулого в колективному (не)свідомому.

Загалом поняття меморіалізації зазвичай асоціюється передусім із функцією фіксації минулого в колективній пам'яті – з увічненням історичних подій, постатей або досвідів у публічному просторі. Йдеться про закарбовування минулого у сьогоденні з орієнтацією на збереження для майбутніх поколінь. Водночас за цією очевидною функцією приховується інша, менш помітна, але не менш важлива – трансформаційна. Меморіалізація не лише відтворює минуле, а й активно переформатовує культурний ландшафт міста, задаючи йому нові смисли та ідентифікаційні рамки.

У процесі меморіалізації відбувається формування наративів, які поступово набувають колективної цінності й стають орієнтирами для інтерпретації міського простору. Таким чином, пам'ять не просто фіксується – вона впливає на майбутнє ідентичності міста, визначаючи, які події, імена та образи набувають значення для локальної та національної культури, а які залишаються поза полем уваги.

Складні процеси трансформації культурного ландшафту можна простежити на прикладі відбудови міст після Другої світової війни. У Радянському Союзі та країнах Варшавського договору цей процес відбувався під жорстким ідеологічним контролем. Радянська влада ігнорувала локальну та національну історичну спадщину, натомість утверджувала комуністичний космополітизм, який мав слугувати єдиною ідентифікаційною рамкою. Такий підхід призводив до уніфікації міського простору: попередні культурні шари часто нівелювалися або цілеспрямовано витіснялися. У результаті формувалася штучно стандартизований ландшафт, позбавлений зв'язку з локальним історичним досвідом і пам'яттю спільноти.

Ці процеси зазвичай включали цілий комплекс заходів з перейменування топонімів та руйнування чи переміщення пам'яток, спрямованих на редагування і переосмислення локальної ідентичності в межах наративу державної ідеології. Те, які назви, місця та пам'ятники зберігаються, а які – змінюються, свідчать про пріоритетизацію одних історій над іншими. Через ці рішення влада та спільнота намагаються сформувати «нове минуле» і, відповідно, нове бачення майбутнього. Таким чином, локальні культури міст і регіональні особливості часто набували підпорядкованого або маргіналізованого статусу в межах домінантної культурної парадигми, що формувалася в Москві [1, 4]. Їхнє значення знецінювалося або трансформувалося відповідно до ідеологічних рамок радянського наративу, який прагнув уніфікувати ідентичність на підконтрольних територіях.

У цьому контексті доцільно розглядати політику меморіалізації як механізм інституційного врегулювання функціонування «місць пам'яті». Якщо підхід радянського режиму до пам'яті характеризувався централізованим контролем і монополізацією історичного нарративу, то у сучасній демократичній Україні меморіальні практики здебільшого формуються знизу, у відповідь на суспільні запити, і лише частково координуються державними інституціями. Така децентралізована динаміка свідчить про зсув від ідеологічної уніфікації до плюралізації пам'яті та визнання багатоманітності історичних досвідів.

У містах пострадянського простору, зокрема в Україні, меморіалізація пов'язана із процесами декомунізації, дерусифікації, переосмисленням історичної спадщини. Це змінює топоніміку, візуальний образ вулиць, функцію публічних просторів. Таким чином, меморіалізація стає частиною процесу деколонізації, що само собою свідчить про те, що вона впливає на трансформацію культурних ландшафтів міст.

Деякі з сучасних практик меморіалізації мають виразно партисипативний, олюднений характер, адже їхнє існування та ефективність безпосередньо залежать від залученості міських жителів. Такі практики не є сталими об'єктами міського простору, а активуються виключно через участь спільноти, перетворюючи публічний простір на простір співпереживання та колективної дії.

Найбільш репрезентативною тут є щоденна хвилина мовчання о 9:00, що символічно зупиняє міський рух у пам'ять про загиблих унаслідок повномасштабної війни. Вона є показовим прикладом низової меморіальної ініціативи, яка згодом була підтримана органами місцевого самоврядування в різних містах України. Ця практика виникла як реакція знизу — емоційно насичений жест солідарності й скорботи, що швидко перетворився на ритуал спільної пам'яті. Її вкорінення у міському просторі — через зупинку громадського транспорту, гучномовці, синхронні оголошення — свідчить про

перетворення урбаністичного ландшафту на простір щоденного вшанування та рефлексії. Таким чином, хвилина мовчання виступає не лише як ритуал, а як динамічне місце пам'яті, що не має сталого топографічного втілення, але стає символічним елементом культурного ландшафту сучасних українських міст. Це засвідчує, як локальні ініціативи здатні формувати нові моделі колективної пам'яті, змінюючи повсякденний ритм міста та закріплюючи травматичний досвід у щоденній практиці.

Таким чином, меморіалізація в міському просторі не лише формує символічний каркас ідентичності, а й трансформує саму структуру культурного ландшафту. Місця пам'яті переписують простір, перетворюючи його на карту уявної спільноти, де публічні інтервенції – пам'ятники, назви вулиць, мурали, перформанси – виступають механізмами як фіксації минулого, так і артикуляції майбутнього. У цьому сенсі міська меморіалізація постає не лише як засіб репрезентації пам'яті, а й як інструмент культурної дії, що змінює просторову і смислову організацію міста, роблячи його носієм певної версії колективної свідомості. Саме в такому динамічному, взаємодієвому вимірі пам'ять стає не абстрактною категорією, а практикою, яка оживає у повсякденному житті містян.

Список використаних джерел

1. *Cities after the fall of Communism: reshaping cultural landscapes and European identity* edited by Jon Czaplicka, Nida Gelazis and Blair Ruble, Johns Hopkins University Press, Baltimore, USA, 2009, 368 pp. ISBN 978-0-8018-9191-5
2. Pierre Nora. *Between memory and history / Special Issue: Memory and Counter-Memory*. University of California Press, 1989. pp. 7-24